

MOMENTE PRIVIND REZISTENȚA DIN MOLDOVA ÎN FAȚA DICTATURII ANTONESCIENE

(septembrie 1940—august 1944)

de VASILE ADĂSCĂLIȚEI

Dictatura militaro-fascistă a generalului Antonescu, sprijinită pe elementele legionare, în momentul acaparării puterii politice a avut de desăvârșit, de fapt, „o operă“ începută și realizată parțial de predecesorii ei, încadrați în camarila lui Carol al II-lea.

Pe plan intern, dictatura antonesciană, încă din primele zile, a acordat legionarilor posturi-cheie în conducerea statului. Cele două clici fasciste — antonesciană și legionară — au conviețuit pînă la sîngeroasa ciocnire — rebeliunea — de la sfîrșitul lui ianuarie 1941. Antonescu, sprijinindu-se pe armată, a putut apleca balanța în favoarea sa. Învinși, conducătorii legionarilor s-au refugiat în Germania, unde Hitler i-a întreținut cu iluzii, fiind gata să-i folosească pentru șantaj și presiune, atunci cînd generalul Antonescu s-ar fi gîndit să tergiverseze executarea ordinelor de la Berlin. Legionarii rămași în țară și-au oferit mai departe serviciile dictaturii militaro-fasciste antonesciene contribuind la adîncirea fascizării aparatului de stat.

Pe plan extern, prin cunoscutele tratate militare și economice încheiate între România și Germania, țara noastră a fost încadrată forțat și grabnic în „noul ordin european“ dictată de Hitler și consimțită de imperialismul apusean. Astfel aliații Germaniei deveneau automat aliații Romîniei, iar pregătirile de război erau canalizate și mai mult în direcția indicată de Germania. Iminentul atac împotriva Uniunii Sovietice a constituit punctul nodal al acțiunilor de politică internă și externă a Romîniei, punctul spre care ținteau toate măsurile luate de dictatura antonesciană.

În aceste condiții urma să se desfășoare în general viața economică și social-politică a Romîniei, începînd din iarna anului 1941. Populația din satele și orașele țării a avut de suportat toate greutățile economice cauzate de politica trădătoare a guvernanților. În unele provincii, ca de pildă în Moldova, suferințele maselor populare au depășit orice limită. Moldova — cap de pod al agresiunii febril pregătite împotriva Uniunii Sovietice — trece în acea perioadă prin situații deosebit de grele, deoarece, geografic constituind teritoriul trambulină spre răsărit, guvernanții au presărat-o cu baze militare și strategice, au înșesat-o cu trupe pînă la refuz. Totodată, prin organele Ministerului Presei și Propagandei, ca și

prin celelalte pirghii care au putut fi folosite, s-a promovat în mod isteric o psihoză războinică ce avea să ușureze calea orientării viitoare spre atacarea Uniunii Sovietice.

Încă de la începutul lunii ianuarie 1941, Corpul IV armată Iași pregătea cartiruirea trupelor germane care nu au întârziat să împânzească orașele și satele din apropierea Prutului¹. Măsurile excepționale ordonate de aceeași unitate — similare măsurilor din timp de război — se țin lanț. Ele sînt cu atît mai drastice, cu cît clica antonesciană avea atunci temeri serioase și numeroase. Masele populare conștiente, văzînd încotro duce politica guvernanților, se agitau neconținut. Concomitent cu justele revendicări ale maselor se manifestau și presiunile legionarilor simiști care, după înfrîngerea rebeliunii — deosebit de puternică la Iași —, deținînd „mașini, autocamioane, armament, motociclete, echipament”, au provocat turburări serioase². La 21 ianuarie, rebelii simiști nu s-au sfiit să atace la Iași, cu focuri de mitraliere, armata, pe muncitorii și țărani îmbrăcați în haine militare, și nu pentru alt motiv decît cel al întîietății în stat, al acaparării pozițiilor-cheie pe plan central și pe plan local³. Și cu toate acestea, consfințind unitatea de vedere dintre cele două grupări, „Antonescu ordonă să nu se comită acte de răzbunare. Legionarii care s-au baricadat în clădiri și care au recurs la aceste măsuri, în urma ordinului primit de la Horia Sima, vor fi puși în libertate”⁴. Numai la cîteva zile după rebeliune, Antonescu recomanda: „Să unim pe toți fiii și toate energiile sub un singur steag și sub o singură voință”⁵.

În martie 1941, în orașele moldovenești, psihoza războiului se promova prin toate mijloacele posibile. Numărul exercițiilor de apărare pasivă creștea neconținut. Circulația pe străzi după ora 22,30 era interzisă, iar pe ulițele satelor după ora 21, nimeni nu mai avea voie să treacă. Reuniunile chiar cele familiare, erau interzise, putînd avea loc numai cu aprobarea autorităților superioare militare⁶.

Față de minoritățile naționale se iau măsuri speciale. Conform poliției naziste, încep persecuții în masă împotriva evreilor. La 23 martie, din ordinul lui Antonescu, se hotărăște ca: „în toată țara, evreilor să li se fixeze anumite cartiere unde să fie obligați a locui”⁷. În iunie 1941 au fost interzise convorbirile în limba maghiară în localuri, la autorități și prin telefon⁸. După exemplul naziștilor de la Katîn sau Auschwitz, au procedat și autoritățile antonesciene de la Iași, săvîrșind la sfîrșitul lunii iunie cea mai groaznică crimă împotriva populației evreiești. Un tren de 19 vagoane, cu evrei din Iași, în număr de 1974, a fost îndrumat

¹ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 101/1941, p. 55.

² *Ibidem*, dos. coresp./1941, p. 220.

³ *Ibidem*, p. 217.

⁴ Arh. St. Galați, dos. special/1941.

⁵ Arh. St. Iași, fond. Prefectura Iași/1941, p. 47.

⁶ *Ibidem*, fond. 1678, dos. 122/1941, p. 99.

⁷ *Ibidem*, dos. 1/1940—1941, p. 159.

⁸ *Ibidem*, dos. 6 confid./1941, p. 47.

către Podul-Iloaiei. După nesfârșite peregrinări, care au durat zile și nopți, „s-a dispus deschiderea vagoanelor... în care au fost închiși cîte 80–150 indivizi“. Procesul-verbal nr. 2075 din 5 iulie 1941, încheiat la primăria orașelului, consemna: „Din cauza prea marii înghesuielei, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte, în stare de comă. la puțin timp după coborîrea din vagoane, au sucombat... Din totalul de 1974 ciți au fost luați în primire de către delegatul Prefecturii Iași, s-a înregistrat un număr de 1198 decese și 776 supraviețuitori“⁹.

Decretele dictaturii regale sînt din plin folosite. Ordonanța nr. 3 din 7 mai 1941, semnată de generalul Sănătescu, comandantul Corpului IV armată din Iași – stîlpul de mai tîrziu al reacțiunii interne – era elaborată în următorii termeni: „Avînd în vedere Decretul-Lege nr. 856 din 11 februarie 1938...“.

Guvernării cer autorităților locale și acestea întocmesc „comitete orașenești mixte“, încercînd „să apropie cît mai mult pe ofițerii și soldații germani de poporul român“¹⁰. Școlile evreiești în primul rînd, dar și cele romînești sînt transformate în cazărmi pentru trupele „aliate“.

În iunie, măsurile care trădau apropiata dezlănțuire a agresiunii împotriva Uniunii Sovietice se înmulțesc. Prefecturile de județ din Moldova, conform unui ordin al Ministerului de Interne, „trebuie să transmită cifrat, telegrafic, fulger recomandări de notari necăsătoriți sau căsătoriți fără copii“ care vor fi plasați în altă parte a țării“¹¹. Contînd pe teoria războiului fulger, agresorii pregăteau viitoarea administrație a teritoriilor ce urmau a fi cotoprite. În același timp însă, ordonau evacuarea pe faze a marilor întreprinderi din Galați și Iași¹².

Comuniștii, care au dus o luptă dirză împotriva dictaturii antonesciene, au fost internați în lagăre ad-hoc, improvizate.

În ceea ce privește situația economică a Moldovei, la data intrării Romîniei în război, aceasta era destul de grea.

Industria acestei provincii, ca de altfel industria întregii țări, se afla în declin, cu excepția întreprinderilor care erau militarizate sau lucrau pentru armată. Celelalte își limitaseră producția „în raport cu posibilitățile de aprovizionare cu materii prime, diminuînd în acest caz și numărul lucrătorilor“¹³. Starea deplorabilă a producției a fost accentuată însă și de „rominizarea“ întreprinderilor cu capital evreiesc, care aveau acum în conducerea lor elemente legionare, total neinstruite. Autoritățile din Bacău apreciau că problema rominizării „este foarte complicată și nu e ușor de rezolvat“¹⁴.

Agricultura, oricît ar fi produs, în raport cu jaful hitlerist legalizat de așa-zisele tratate comerciale, nu mai putea acoperi nevoile populației.

⁹ Arh. St. Iași, dos. 9, cabinet/1941, p. 37.

¹⁰ *Ibidem*, dos. 6 confid./1941, p. 52.

¹¹ *Ibidem*, dos. 2/1941, p. 242.

¹² Așh. St. Galați Ins. Muncii, 543/1941, p. 427.

¹³ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3/1941.

¹⁴ *Ibidem*, fond 1676, dos. 1/1942, p. 107.

Comerțul, în aceste condiții, se caracteriza printr-o excesivă urcare a prețurilor, conform legii cererii și ofertei care acționează pe piața capitalistă. Procurorul de Galați aprecia în aprilie 1941 că „viața este în continuă scumpire, prețul alimentelor și al obiectelor de primă necesitate devenind aproape inaccesibil mării majorități a populației”¹⁵. Aceiași funcționar, într-o altă adresă, preciza: „restricțiile luate în privința fabricării piinii și distribuției cărnii, greutatea populației de a și le procura, au produs o oarecare îngrijorare”.

Urmărind procesul de împotrivire a maselor față de politica internă și externă a guvernului reacționar-militarist, vom avea prilejul să aprofundăm și să reliefăm ceea ce a constituit mobilul nemulțumirilor manifestate.

Largul front patriotic care tindea să se cristalizeze în lupta împotriva fascismului a găsit teren de acțiune și în Moldova. Arătând muncitorimii (ca, de altfel, întregului popor) calea care trebuie urmată, explicând caracterul prădalnic al războiului hitlerist, Partidul Comunist din România, prin organizațiile sale din Moldova, a fost în acești ani purtătorul steagului pentru libertate națională și socială. Muncitorii, pături largi ale țărănimii, numeroși intelectuali, cadre ale armatei, s-au apropiat în acest timp de politica înțeleaptă a comuniștilor. Cu răbdare și perseverență, organizațiile comuniste din Moldova au făcut cunoscute maselor principiile care alcătuiau platforma de luptă a celor mai înaintate forțe revoluționare din țară.

La 11 septembrie 1940, Comitetul regional din Moldova al P.C.R., adresându-se muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și soldaților, le explica cine este noul dictator al României și ce interese s-a angajat, să susțină prin politica sa de forță. Manifestul spunea printre altele: „Cine nu cunoaște numele acestui călău care la 1907, împreună cu călăul Averescu, a reprimat în singe revolta țăranilor în contra moșierilor români? ... Garda de fier... este în slujba capitalismului germano-italian, în contra intereselor poporului român”¹⁶.

Tot atunci, printr-un alt manifest, se arăta maselor că pentru a zădărnici planurile aventurierilor antonescieni este nevoie de crearea unui front unic, puternic și capabil să dejoace planurile guvernanților¹⁷.

Literatura de partid din primele zile ale noii dictaturi și-a făcut cu prisosință datoria. „Moldova roșie”¹⁸, organul de presă al comitetului regional al P.C.R. din Moldova, într-un articol intitulat *Front la trădători*, subliniază că: „După dorința imperialismului germano-italian, teritoriul României este transformat într-o vastă uzină de pregătire a războiului antisovietic. Cu scopul acesta au fost aduse trupe germane în România”. Exprimând mai departe programul imediat al maselor muncitoare, articolul subliniază: „Lipsa totală a alimentelor de primă nece-

¹⁵ Arh. St. Galați, dos. special/1941.

¹⁶ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, de pe lângă C.C. al P.M.R., Inventar 1093, dos. A. XXIV-25.

¹⁷ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 1749/1940, p. 88.

¹⁸ „Moldova roșie” din septembrie-octombrie 1940, p. 2.

sitate, scumpetea excesivă a vieții sînt aruncate toate pe spinarea populației evreiești. Muncitorii și țărani romîni trebuie să știe că această diversiune a guvernului este o încercare de a sparge unitatea clasei muncitoare, pentru ca în felul acesta să o răpună mai ușor... Toți cei ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, trebuie să lupte contra:

- dictaturii militaro-gardiste;
- pentru 8 ore de muncă și pentru mărire de salar în raport cu scumpetea;
- pentru imediata expropriere a moșiilor și darea lor, fără nici un ban, țăranilor săraci;
- pentru guvern popular;
- pentru amicitie cu Uniunea Sovietică, marea țară a socialismului!“

În noiembrie, sarcina pusă de partid înaintea maselor era apărarea și cîștigarea libertății comuniștilor și a celorlalți patrioți întemnițați. La Iași s-a constituit atunci un „comitet regional local al organizației pentru apărarea și eliberarea victimelor imperialismului“¹⁹.

Organizațiile comuniste activau și în alte centre ale Moldovei. La Galați a luat ființă, în octombrie 1940, organizația de partid regională „Dunărea de jos“, despre care un document al Siguranței notează că: „elementele clandestine comuniste au început o activitate de propagandă și organizare în rîndurile intelectualilor, lucrătorilor de la C.F.R., la șantierele navale și arsenalul marinei“²⁰. Prin organul său de presă, „Dunărea roșie“, regionala Galați arată soluția indicată de P.C.R. pentru ieșirea Romîniei din situația în care se găsește²¹. Prin același număr de ziar manifest, în articolul *Drumul de salvare a popoarelor din Romînia* se popularizează platforma program a Partidului Comunist din Romînia.

Deoarece comuniștii erau singurii care, analizînd științific fenomenele sociale, prevedeau cu exactitate direcția în care dictatura militaro-fascistă împingea țara noastră, ei cereau maselor să se opună politicii nefaste antonesciene. În aceste condiții se înteește prigoana împotriva lor, care și așa fusese destul de accentuată încă din timpul dictaturii lui Carol al II-lea.

Astfel, la 10 februarie 1940, un număr de 13 comuniști din Galați sînt condamnați la un total de 116 ani muncă silnică.

În preajma zilei de 21 iulie 1941, toți comuniștii identificați și toți simpatizanții lor au fost arestați și internați în lagăre. Numai din orașul Iași cad victimă terorii antonesciene 147 de cetățeni²². Se fac arestări și la Vaslui, Bacău, Galați, Botoșani etc. Siguranța întocmește cu grijă liste de toți cetățenii „suspecți“, liste care sînt îmbogățite cu numele tuturor celor ce dovedeau o cît de neînsemnată manifestare împotriva guvernului. După repetate arestări, în aprilie 1942, pe listele „internabililor“ se mai

¹⁹ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, Inventar 1080, dos. A. XXIV–12.

²⁰ Arh. St. Galați, dos. special/1941.

²¹ *Război și revoluție*, „Dunărea roșie“ din 25 septembrie 1940.

²² Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 1/1941, p. 666.

inscriau încă 77 persoane la Vaslui, 98 la Bacău, 3 la Tg. Ocna, 89 la Tîrgu-Frumos, 250 la Iași²³.

Cu toată prigoana îndreptată împotriva lor, comuniștii nu și-au încetat activitatea.

Prezența comuniștilor s-a manifestat însă pretutindeni în Moldova, în anii celui de-al doilea război mondial.

La Botoșani, în noaptea de 26 martie 1942, pe străzi și pe zidurile liceului „Laurian” și ale liceului comercial, au apărut manifeste comuniste care demascau războiul de jaf în care fusese împins poporul român²⁴. La Iași, în aprilie 1942, circulau scrisori în care comuniștii propuneau partidului național-tărănist, condus de Iuliu Maniu, și celui național-liberal, condus de Brătianu, încheierea unui front comun și ieșirea României din război²⁵. La Piatra Neamț, în mai 1942, au apărut steaguri roșii și au fost răspândite manifeste comuniste. Poliția, în urma cercetărilor, trage concluzia că s-au pus totodată bazele organizației locale a tineretului comunist²⁶. Și la Bacău, în iunie același an, poliția de siguranță a descoperit o organizație comunistă, arestînd pe membrii ei²⁷. În iulie, un fapt similar s-a petrecut la Iași, cînd conducătorii organizației locale a Uniunii Tineretului Comunist au fost descoperiți și arestați²⁸.

În mod deosebit s-a străduit Partidul Comunist din România pentru a organiza și îndruma lupta clasei muncitoare, pentru a găsi formele legale care să poată fi folosite în vederea activității ce urma să se desfășoare.

Dictatura regală din 1938, transformase sindicatele în bresle, sperînd să le folosească în vederea creării unității dintre „stat, patronat și muncitorime”. Comuniștii au dejucat însă planurile burgheziei, menținînd caracterul revoluționar al acestor organizații. Tocmai de aceea, dictatura antonesciană, la 11 decembrie 1940, printr-un decret-lege²⁹, a hotărît dizolvarea breslelor muncitorești, spulberînd astfel ultimele rămășițe ale libertății de organizare acordate muncitorimii.

La Iași, unde breasla muncitorilor din industria alimentară desfășura o oarecare activitate, în cursul lunii octombrie 1940 ea a fost desființată³⁰ de guvernanții care au anticipat astfel măsura din decembrie.

Comentînd „dizolvarea breslelor” în articolul cu același nume, ziarul „Dunărea roșie” spunea: „guvernul a răpit muncitorilor orice posibilitate de a se aduna în mod legal spre a discuta nevoile lor și a pregăti acțiuni”³¹.

Ce ofereau guvernanții în locul breslelor desființate? Încă din noiembrie 1940, în întreprinderile industriale a luat ființă așa-zisul corp „mun-

²³ Arh. St. Iași, fond 1676, dos. 1/1942, p. 108.

²⁴ *Ibidem*, p. 66.

²⁵ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 3/1942, p. 369.

²⁶ *Ibidem*, fond 1676, dos. 1/1942, p. 376.

²⁷ *Ibidem*, p. 331.

²⁸ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 3, vol. 2/1942, p. 298.

²⁹ „Monitorul Oficial” din 11 decembrie 1941 (partea I).

³⁰ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 11 A. confid. 1940, p. 283.

³¹ „Dunărea roșie” din 25 decembrie 1940.

citoresc legionar“. Se trecea astfel la fascizarea forțată a muncitorimii. Comuniștii din Iași au explicat la timp maselor scopul organizațiilor respective. Un manifest de atunci spunea: „Demascați această organizație de diversiune și terorizare a muncitorimii! Intrați în organizații revoluționare muncitorești! Formați comitete de acțiune pe fabrici, uzine și ateliere!“³²

Muncitorii conștienți au luptat atunci pentru înființarea unei organizații revoluționare care să apere interesele celor exploatați. Ziarul „Moldova roșie“ din februarie 1941, nota că „muncitorimea luptă pentru organizații profesionale ale ei, conduse de muncitorii cei mai cinstiți și hotărâți“.

„Corpurile muncitorești legionare“ cum era și de așteptat — n-au primit sprijinul maselor și de aceea au fost sortite eșecului. Guvernanții au încercat alte mijloace pentru a-i abate pe muncitori de la lupta de clasă. S-a dispus reorganizarea breslelor, pentru a se lăsa impresia satisfacerii revendicărilor legitime de organizare a muncitorilor, reorganizare care consta în unificarea patronilor cu lucrătorii. Această formulă, care nu era nici măcar nouă, a rămas fără aplicare practică. Chiar siguranța din Iași spunea într-un raport că „lucrătorii nu acceptă această reorganizare unificată“. La o ședință de la Camera de Muncă Iași, din 16 martie 1942, relatează același document, „s-a observat că toți cei care au luat parte erau din acei cu înclinațiuni politice naționaliste, foști conducători ai breslelor muncitorești în care nu intrau și evreii“³³. (La Iași, în anii 1939—1940, au existat un timp bresle paralele ale fiecărei branșe. De o parte fostele sindicate conduse de comuniști, readaptate condițiilor create de dictatura carlistă, și de altă parte, breslele naționaliste, cu puțini aderenți, eșuate prin lipsa de participare a muncitorilor și prin imposibilitatea recunoașterii personalității lor juridice, oploșite pe lângă Camera de muncă, pînă la lichidarea lor).

În 1943, a fost reluată ideea, și prin eforturile uneltelor guvernanților „au luat ființă trei secțiuni ale Uniunii Generale a Muncitorilor și Patronilor“, și anume la Iași, Tirgu-Frumos, Roman. Un raport al siguranței³⁴ preciza că aceste organizații „au desfășurat o activitate foarte redusă nereușind să organizeze pe muncitori“.

Nici măcar organizația oficială „Muncă și lumină“, care înlocuia „Muncă și voie bună“ din timpul dictaturii regale, nu a reușit să-i atragă pe muncitori pe calea indicată de patroni, pentru că nici un muncitor nu s-ar fi lăsat înșelat să creadă, de pildă, că interesele sale dictează ca ziua de 1 Mai să fie sărbătorită așa cum se programa de către Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale în 1943, adică printr-o slujbă religioasă cu luminări aprinse la colțul eroilor, printr-o sezătoare „patriotică“ cu notă de unire și credință în rege și conducător³⁵.

³² Arh. centr. Inst. ist. a partidului, Inventar 1380, dos. A. XXIV—12.

³³ *Ibidem*, dos. 5961—39, p. 558.

³⁴ *Ibidem*, dos. 6595, 185, p. 32.

³⁵ *Ibidem*, 6165, 70. p. 11.

În toate colțurile Moldovei, clasa muncitoare a luptat cu fermitate pentru a învinge, și pentru a înlătura greutățile aruncate de burghezo-moșierime—prin intermediul dictaturii antonesciene—pe umerii maselor populare.

Muncitorii aveau salarii de mizerie și erau concediați după bunul plac al patronilor. Șomajul a început să ia proporții. În iunie 1941, numai la fabrica Țesătura-Socola (Iași) au fost concediați 600 de lucrători. Șomerii, solicitând ajutor autorităților administrative, prefectul județului a rezolvat cererea „în sensul ca petiționarii să fie plasați la munca cîmpului”³⁶.

Comentînd proasta retribuire a muncitorilor, un document emanat de la chestura de poliție din Iași spune: „Un fapt destul de îngrijorător și care poate avea consecințe pentru ordinea publică este acela al proastei salarizări, comparativ cu scumpirea traiului. Deși tuturor categoriilor de salariați li s-au urcat salariile, muncitorii au rămas la discreția patronilor care... exploatează fără milă și fără control serios din partea organelor Ministerului Muncii”³⁷.

Ritmul de scumpire a vieții îngrijorase chiar autoritățile. Sporurile de salarii obținute uneori de muncitori, erau cu totul insuficiente. Cu privire la acest fapt „Moldova roșie”, din februarie 1941 se adresa astfel lucrătorilor: „Viața se scumpește de 2—3 ori într-un an, iar patronii și guvernul vă mînjesc ochii cu mărire de salarii de 20—30 procente. Singura voastră armă este solidaritatea voastră”³⁸.

Măsura dezechilibrului dintre salariul real și cel nominal o întîlnim într-un memoriu întocmit de muncitorii de la fabrica de nasturi „Ancora” din Galați. „Sîntem foarte prost plătiți. Salariile noastre variînd la lucrători între 50—60 lei, iar la meseriași 150 lei ziua... cînd un kilogram de carne este 80 și chiar 100 lei, un litru oîlvia este 60—70 ie... un metru ștofă pentru haine de calitate inferioară 1 500—2 000 lei”³⁹. Deducem de aici că un muncitor necalificat, în preajma izbucnirii războiului, obținea lunar un salariu de circa 1 500—1 600 lei, din care putea să-și cumpere doar un metru de ștofă și aceea de calitate inferioară.

Scumpirea vieții a determinat ca numai la Iași, de pildă, în șase din cele mai mari întreprinderi textile, în luna februarie să izbucnească conflicte de muncă în cadrul cărora muncitorii solicitau sporuri de salarii și se opuneau concedierilor⁴⁰. La fel au procedat muncitorii de la Uzinele electrice și cei de la Manufactura de tutun, brutarii și morarii din Iași. Cizmarii de la „Confecțiile armatei” au intrat chiar în grevă, 20 dintre ei fiind arestați și trimiși la Consiliul de război, pentru „rebeliune”⁴¹.

În aceeași perioadă, la Galați, muncitorii rujari de la agențiile de vapoare, manufacturiștii de la agențiile N.F.R. și S.R.D., lucrătorii de la

³⁶ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3/1941, p. 368.

³⁷ *Ibidem*, dos. 3/1941, pp. 59—60.

³⁸ „Moldova roșie” din februarie 1941, p. 6.

³⁹ Arh. St. Galați, fond. Insp. Muncii, dos. 518.

⁴⁰ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 6343—113, p. 363.

⁴¹ „Moldova roșie” din 7 februarie 1941.

depozitele de lemne „Vadul Roșca“, cărbunarii de la firmele de cărbune, personalul de la uzinele comunale, susțin în fața patronilor revendicări similare⁴².

Și în orașele mici ajunge acest val de protest. La Tecuci, tăbăcarii de la fabrica „Segall“, la Focșani, textiliștii de la țesătura „Ariana“⁴³ și tăbăcarii de la fabrica „Nistor“⁴⁴, obțin sporuri de salarii în jurul coeficientului de 26%. Tot atunci, salariații uzinei din Bîrlad⁴⁵ formulează revendicări asemănătoare.

Nemulțumiri deosebit de puternice, exprimate în forme superioare de luptă, au manifestat în mai 1941 minerii de pe valea Troțușului, care la mina Asău „au refuzat să înceapă programul de lucru și nu au voit să coboare în puț“; au reclamat că „rațiile de porumb ce li se dau lunar nu le ajung și că trebuie să li se mai dea încă 50 kilograme de fiecare cap de familie“⁴⁶. La această grevă s-au asociat, atît cei din schimbul de la ora 14, cît și cei din schimbul de la ora 22. Creditul carbonifer făcea cunoscut atunci „Direcției industriei de război“ că „din cauza refuzului de lucru al celor două schimburi, producția de cărbune a fost diminuată cu 150 de tone“. Minerilor de la puțul „Asău“ li s-au alăturat și cei de la puțul „Lumina“. Mai târziu, și minerii de la Dărmănești—Bacău, în număr de 407, aveau să revendice încheierea unui contract colectiv și sporirea salariilor⁴⁷. Date fiind condițiile excepționale în care se urmărea efectuarea muncii în ramurile industriei de război, greva minerilor din valea Troțușului a constituit o acțiune importantă, fiind îndreptată totodată și împotriva pregătirilor de război.

O dată cu intrarea Romîniei în război alături de Germania hitleristă, legislației anti-muncitorești i se adaugă noi decrete privind lărgirea militarizării întreprinderilor, suspendarea tuturor concediilor de odihnă și, de la caz la caz, chiar a repausului duminical. Se iau totodată măsuri severe pentru prevenirea sabotajelor, prin extinderea pazei militare a întreprinderilor și instituțiilor⁴⁸.

În fața măsurilor excepționale, justificate de guvernanți prin starea de război, muncitorii nu încetează să susțină unele revendicări juste, cu aceeași tenacitate ca mai înainte.

În Iași, textiliștii de la întreprinderile „Victoria“, „Perfecțiunea“, „Text-Apret“, „Neustadt-Smilovici“, lucrătorii de la tramvaie și alte întreprinderi pornesc acțiuni susținute pentru mărirea salariilor chiar în primele luni de război, acțiuni terminate prin victoria lor⁴⁹. La Bîrlad, Focșani, Galați se observă aceeași continuitate în acțiune⁵⁰.

⁴² Arh. St. Galați, fond. Insp. Muncii, dos. 522.

⁴³ *Ibidem*, dos. 549.

⁴⁴ *Ibidem*, dos. 518.

⁴⁵ *Ibidem*, dos. 549.

⁴⁶ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5961—39, p. 259.

⁴⁷ *Ibidem*, dos. 6595—185, p. 12.

⁴⁸ *Ibidem*, dos. 5790, p. 16.

⁴⁹ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 1—5/1941, p. 457.

⁵⁰ Arh. St. Galați, fond Insp. Muncii, dos. 522.

Autoritățile erau deosebit de îngrijorate de starea de la Arsenalul armatei⁵¹. Muncitorii acestei întreprinderi total militarizate manifestau mari nemulțumiri pricinuite de regimul de lucru.

La Letea—Bacău, muncitorii fabricii de hirtie solicitau mărirea salariilor⁵², în timp ce, în același oraș, textilii și pielarii, în număr de peste 800, luptau pentru aceleași cuceriri⁵³. La fabrica de cărămidă Ciurea—Iași⁵⁴, la fabrica chimică din Mărășești, la Șantierele navale și Uzinele comunale din Galați⁵⁵ au loc mișcări similare.

Se constată că, în cuprinsul aceluiași an, muncitorii unor întreprinderi revendică mărirea salariilor de mai multe ori, chiar dacă au obținut la primele conflicte câștig de cauză. Practica dovedește hotărîrea de luptă a muncitorimii și, totodată, folosirea experienței însușite în luptele anterioare. Se poate constata o continuă radicalizare a maselor.

Autoritățile din Galați observau că „dacă scumpetea face progrese uimitoare, salariile și pensiile rămîn tot la nivelul aceluia insuficient mijloc de întreținere... Scumpetea a anticipat chiar și ultima sporire a salariilor, făcînd iluzorii toate speranțele ce-și puneau funcționarii în acest spor”⁵⁶.

Măsurile de frinare a speculei erau false și deci lipsite de eficacitate.

În ceea ce privește industria, unii dintre patronii ale căror întreprinderi fuseseră subordonate intereselor militare și obligate astfel să producă fără profitul scontat, sînt gata oricînd să stagneze producția. Semnificativ este faptul că la țesătoria „Porechi” din Iași, a izbucnit un incendiu. Autoritățile își exprimau bănuiala că a fost „voit incendiată”, pentru încasarea asigurării⁵⁷.

Din dările de seamă anuale ale instituțiilor de stat constatăm că în cursul anului 1941, la Camera de muncă Iași au fost înregistrate 411 conflicte de muncă, din care aplanate 119, lăsate la stăruință 129⁵⁸; s-au încheiat 65 de contracte colective de muncă și 610 individuale⁵⁹. Și toate acestea, la un număr total de 2 689 de muncitori, cîți avea Iașul atunci încadrați în întreprinderile particulare. Tot în acel an, la Galați „s-au rezolvat prin tratative” 12 conflicte de muncă interesînd 1 004 salariați. (Orașul avea atunci 1 363 de muncitori portuari, fapt care ne arată că mai mult de jumătate din muncitori au fost antrenați în luptele economice)⁶⁰.

Anii de război care au urmat — deși regimul de atunci a întărit măsurile represive împotriva maselor populare — nu trec fără a înregistra momente importante din lupta muncitorimii.

⁵¹ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5961—39, p. 362.

⁵² *Ibidem*, p. 400.

⁵³ *Ibidem*, dos. 6595—185, p. 11—12.

⁵⁴ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3/1941, p. 905.

⁵⁵ Arh. St. Galați, fond Insp. gl. ad-tiv, dos. 3.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5961—39, p. 529.

⁵⁸ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3/1942, p. 355.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 363.

⁶⁰ Arh. St. Galați, fond Insp. Muncii, dos. 548, p. 3.

Volumul producției industriale continuă să se mișcoreze, fiindcă posibilitățile de aprovizionare cu materii prime se reduc la 25–45% față de timpurile normale. Acțiunea de „românizare“ a industriei are consecințe nefaste, determinând creșterea haosului economic. Ținând seama de faptul că în unele centre ale Moldovei, capitalul neromânesc se ridică la 60% din totalul general (Galați, Bacău, Iași), este ușor de înțeles proporția în care întreprinderile industriale erau sortite dezorganizării⁶¹. Mai dezastruoasă era infiltrarea capitalului german în întreprinderile din țară, înlesnind înrobirea politică a României.

Burghezia minorităților naționale, în fața măsurilor naționaliste ale guvernului, se preocupă intens de procurarea de valută forte, monede aur străine și traficuri frauduloase, urmărind să depoziteze în străinătate, mai ales în țările neutre, sume importante de bani. Se organizase în acest sens o adevărată rețea cu ramificații la Iași, Bacău, Roman, Piatra-Neamț, Pașcani, Fălticeni⁶².

Comerțul are aceleași caracteristici. Potrivit unui raport al Camerei de comerț din Iași⁶³, circulația mărfurilor, puține ca volum, era îngreunată de „prea multe legiuiri fiscale, taxe, timbre, a căror ținere la curent este greoaie și anevoioasă chiar pentru un negustor cu experiență îndelungată și carte multă, iar cât privește pe modestul băcan de la periferia orașului sau comerciantul de la țară care abia știa aduna și înmulți, acestea sînt o adevărată pacoste“.

Numărul celor nemulțumiți de politica guvernanților sporește deci. Tot mai multe sînt categoriile sociale care încearcă să se împotrivescă dictaturii.

Majoritatea documentelor subliniază încetinirea tranzacțiilor comerciale, rezultată din lipsa de pe piață a făinii, brînzeturilor, zarzavaturilor⁶⁴. Kilogramul de unt se vindea acum cu 600–700 lei. Cheresteaua, hîrtia, petrolul, lemnele lipsesc cu desăvîrșire. „Rația de pîine a fost redusă la 500 grame pe zi de persoană și costă 12 lei“⁶⁵.

Dintre toate categoriile sociale, muncitorii – cei mai slab retribuiți – au de suportat greutăți deosebite, mai ales cei care lucrează în ramurile care produc pentru necesitățile frontului. Un tablou sugestiv al muncii forțate și al mizeriei la care erau condamnați minerii de pe valea Trotușului, ne înfățișează o notă informativă din 3 februarie 1942 a comisariatului de poliție Moinești. „Organele jandarmeriei nu semnalează aceste nemulțumiri din motive lesne de înțeles, iar organele Ministerului Muncii sînt mulțumite că încasează obligațiile legale, neinteresindu-se de soarta acestor nenorociți, care atunci cînd ies din lucru din fundul pămîntului *par niște fantome, adevărate cadavre mișcătoare*“ (sublinierea noastră). Situația remarcată de autoritățile statului se dato-

⁶¹ Arh. St. Galați, Insp. gl. ad-tiv, dos. 3, p. 8.

⁶² Arh. St. Iași, fond 1676, dos. 21/1941, p. 290 și dos. 4/1942, p. 80.

⁶³ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 3/1942, p. 215.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 514.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 170.

rește mai ales faptului că mai toți acei muncitori erau supuși regimului militar și amenințați de conducerea întreprinderii cu Curtea Marțială, atunci când încercau să protesteze⁶⁶.

În toate orașele moldovenești au continuat și de-a lungul anului 1942 acțiuni muncitorești revendicative. Au obținut sporuri de salarii lucrătorii de la „Țesătura”—Socola, de la „Victoria“, brutarii din Iași⁶⁷, muncitorii de la fabrica Ciurea—Iași⁶⁸, lucrătorii de la salina C.A.M. Tirgu Ocna, cei de la fabrica de cherestea „Italo-Română“ din Comănești—Bacău, greviștii de la fabrica „Albina“ din Tarcău—Neamț⁶⁹, personalul uzinei electrice din Birlad⁷⁰, brutarii din Huși⁷¹, peste 750 de muncitori portuari din Galați⁷² și alții. Din ce în ce, aceste conflicte sînt susținute de muncitori cu mai multă dirzenie și au un caracter mai conștient și mai revoluționar. Prefectura de Iași se sesiza că „muncitorii caută să demonstreze că scumpetea traiului se datorește războiului provocat de puterile Axei“⁷³.

Atitudinea dîrză a muncitorimii a făcut ca autoritățile centrale să măsoare, fie și aproximativ, din punct de vedere numeric, forța acestui adversar și să constate că Moldova avea atunci cel puțin 25 000 de muncitori, grupați pe centre după cum urmează: 7 697 la Iași, 2 940 la Bacău (cu Tirgu-Ocna și Moinești), 5 919 la Piatra Neamț (cu Tg. Neamț și Buhuși), 745 la Roman, 1 440 la Fălticeni și Pașcani, 108 la Huși, 150 la Vaslui, 450 la Botoșani, 1 250 la Birlad și 7 138 la Galați⁷⁴. Aceștia reprezentau într-adevăr o forță.

Așa se face că în 1943 s-a ajuns la o situație caracterizată după cum urmează: în întreprinderile mari, date fiind acțiunile colective hotărîte ale muncitorimii, salariile au sporit, chiar dacă nu direct proporțional cu scumpetea, însă au sporit, în timp ce în întreprinderile mici, starea muncitorilor — în cele mai numeroase cazuri — era insuportabilă. Dintr-un proces-verbal de inspecție dresat de Inspectoratul muncii Galați, cu prilejul vizitării fabricii de nasturi „Brateșul“, desprindem următoarele „concluziuni generale ... : La această întreprindere se arată un total dezinteres pentru buna stare a muncitorilor și nu se poate vorbi decît de o exploatare nemiloasă a muncii lor ... Salarizarea este mai slabă decît la oricare întreprindere din această regiune“. Autoritatea respectivă, deși obișnuită cu tablouri mizere din viața lucrătorilor, a fost puternic șocată de constatările făcute, încît nota: „am hotărît să aducem la cunoștința

⁶⁶ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5961—39, p. 536.

⁶⁷ *Ibidem*, dos. 6596—185, p. 26—28.

⁶⁸ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3, vol. II/1942, p. 70.

⁶⁹ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 6596—185, p. 26—28.

⁷⁰ Arh. St. Galați, fond Insp. Muncii, dos. 621.

⁷¹ *Ibidem*, dos. 643.

⁷² *Ibidem*, dos. 636—640.

⁷³ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3, vol. II/1942, p. 375.

⁷⁴ *Ibidem*, fond 1676, dos. 1/1942, p. 121 bis și Arh. St. Galați, fond Insp. Muncii, dos. 609.

Președinției Consiliului de Miniștri, pentru a se cunoaște starea de la această întreprindere⁷⁵.

Faptul că pe frontul de răsărit lucrurile nu mergeau după dorința guvernanților a determinat ca atitudinea autorităților față de muncitori să fie contradictorie. Pe de o parte, se înțețeau în unele cazuri acțiunile represive, iar pe de altă parte, în alte cazuri se proceda „cu tact” în conflictele de muncă dându-li-se muncitorilor câștig de cauză, măcar aparent. De remarcat că aproape toate conflictele din cursul anului 1943 iau sfârșit în favoarea muncitorilor. Aceasta în primul rând datorită acțiunilor puternice conduse de comuniști. Așa se petrec lucrurile la Bacău, la întreprinderile textile militarizate „Filderman și Izvoreanu”, în cele de pielărie⁷⁶, la Tecuci în cazul lucrătorilor brutari⁷⁷, la Galați în cazul rujarilor, pescarilor, manufacturiștilor și cărbunarilor din port⁷⁸, la Șantierele navale⁷⁹, precum și în alte întreprinderi.

În același timp însă, în unele întreprinderi, muncitorii sînt forțați să lucreze pînă la 12 ore; aceasta, deoarece frontul în continuă prăbușire cerea „sacrificii deosebite”. În Moldova lucrau în schimburi de 12 ore: Șantierele navale Galați, uzina „Titan” din aceeași localitate, fabrica chimică din Mărășești⁸⁰ și salina C.A.M. Tîrgu Ocna⁸¹. Întreprinderea textilă Buhuși⁸² lucra pînă la 11 ore. De remarcat că orele suplimentare se plăteau cu cel mult 25% din tariful orelor normale de producție.

Întreprinderile mici își restrîng treptat activitatea — mai ales dacă erau furnizoare ale armatei — lipsite fiind de materii prime⁸³. Implicit, parte din muncitori sînt aruncați în brațele șomajului, cu atît mai mult cu cît de la sate veneau spre orașe femei și copii, concurînd munca bărbaților.

Apropierea continuă și glorioasă a armatelor sovietice are influențe deosebite asupra mediului muncitoresc. Poliția de siguranță mărește numărul agenților (acoperiți) în întreprinderi, manifestînd un vădit interes pentru starea de spirit a muncitorilor.

În primăvara anului 1944, evacuarea întreprinderilor este pe primul plan. Moldova urma să cunoască o dezorganizare totală a vieții economice, cu consecințe funeste asupra situației muncitorimii, în cele mai dese cazuri, obligată să se evacueze o dată cu întreprinderile. Mulți dintre muncitori au refuzat însă să se evacueze, pentru că la capătul acestor suferințe se întrevedea posibilitatea cuceririi unei noi vieți.

⁷⁵ Arh. St. Galați, fond. Insp. Muncii, dos. 681.

⁷⁶ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 6343—113, pp. 189 și 12.

⁷⁷ Arh. St. Galați, fond Insp. Muncii, dos. 652.

⁷⁸ *Ibidem*, dos. 702.

⁷⁹ *Ibidem*, dos. 666.

⁸⁰ *Ibidem*, dos. 702.

⁸¹ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 6165—70, p. 97.

⁸² *Ibidem*, dos. 6343—113, p. 353.

⁸³ *Ibidem*, dos. 6595—185, p. 31.

Anii dictaturii antonesciene au provocat nemulțumiri grave și în rindurile țărănimii muncitoare din Moldova. Lipsită de pământul care-i era necesar, ea a fost înșelată încă o dată de Garda de fier care agita la sate lozinca „omul și pogonul”. „Moldova roșie”, în septembrie — octombrie 1940, scria: „În timpul opoziției, Garda de Fier a cutureerat satele, a măsurat pământurile moșierilor și a înscris în registre numele țăranilor și numărul hectarelor de pământ ce-l vor primi. Azi, Garda de Fier e la putere. Ce-a făcut în timpul acesta pentru țăranimea săracă? Nimic!... În schimb, în munții Gorjului se fac aerodromuri pe pământurile țăranilor”⁸⁴. Același ziar comunist arăta în continuare țăranilor, oă numai puterea muncitorilor și țăranilor poate îndeplini acest vis al muncitorilor de pe ogoare. Se dădea ca exemplu confiscarea recentă a moșiilor din Basarabia și Bucovina și împărțirea lor gratuită țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin.

„Dunărea roșie” din Galați⁸⁵ relatea în decembrie 1940 „eroica luptă a țăranilor din satele Cırja și Rinzești” împotriva boierului Donca. Acesta furase obștei o baltă de 600 hectare. Între țărani și jandarmi s-au dat lupte cu arme de foc.

Pentru a contracara propaganda antisovietică, „Moldova roșie”⁸⁶ din februarie 1941, scria: În satul Vinători, comandantul unui regiment de artilerie a adunat pe toți cetățenii și le-a spus că dacă vor veni trupele sovietice să le gonească cu coasele, cu topoarele și cu unghiile. Sătenii au răspuns:... „Dumneavoastră fugiți cu tunuri și mitraliere și vreți să-i alungăm noi cu coase și cu topoare?” Același articol evidențiază faptul că țăranii din Vinători „s-au opus cu forța rechiziționării vitelor, căruțelor, porumbului și nutrețului”. Așa se explică de ce în vederea plebiscitului antonescian din primăvara anului 1941, printre țăranii de la Tirgu-Frumos câștiga teren propaganda de a vota împotriva „generalului”⁸⁷.

Situația economică a țărănimii era din ce în ce mai grea, o dată cu creșterea rechizițiilor, cu plecarea bărbaților în concentrări nesfârșite, cu scumpetea excesivă. Suprafețe apreciabile rămân neînsămânțate. La cooperativele sătești, în aprilie 1941, kilogramul de făină de grâu, populară, ajunsese să se vîndă cu 24 de lei (cazul de la Voinești-Iași)⁸⁸.

Izbucnirea războiului a însemnat pentru țăranime înrăutățirea considerabilă a condițiilor de trai. Conform decretului-lege privitor la blocarea în patrimoniul statului a griului, porumbului, orzului, ovăzului și secarei, producătorilor li se lăsau cite 20 kgr. de suflet, din aceste cereale⁸⁹. „România liberă”, ziar ilegal al forțelor patriotice, la 1 ianuarie 1942, — în numărul 1, considera aceste măsuri drept „decret de înfometare și jaf.”

⁸⁴ „Moldova roșie” din septembrie-octombrie 1940.

⁸⁵ „Dunărea roșie” din 25 decembrie 1940.

⁸⁶ „Moldova roșie” din 28 februarie 1941.

⁸⁷ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 102/1941, p. 89.

⁸⁸ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 3/1941, p. 208.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 263.

În administrația comunelor intrau mai ales elementele chiaburești, care foloseau orice prilej în scopul îmbogățirii personale. Cooperativele sătești sînt — în cele mai multe cazuri — instrumente folosite de speculanți. În martie 1942, la Ceplenița (actualmente raionul Hîrlău), din cantitatea de 4 838 kg zahăr destinate comunei, numai 754 au fost distribuite populației. Restul au luat calea pieței la „negru”⁹⁰. La Cornești-Iași, o anchetă din iulie 1942 stabilește că un speculant vindea kilogramul de mălai cu 50 lei⁹¹.

Prestațiile nesfîrșite, colectarea lînei (în 1943, în întregime), predarea cerealelor direct de pe arii, obligația de a ara îndată după seceriș, fără a putea folosi miriștile pentru pășune, se adaugă la toate celelalte nemulțumiri⁹².

Prefecturile de județ, la conferințele lor administrative, aveau la ordinea de zi probleme ca: executarea prestației, executarea muncii de război, măsuri pentru reușita colectării cerealelor din „Darul plugarului”, curățirea izlazurilor și tăierea buruienilor, colectarea lînei⁹³. Nici urmă de chestiuni care să trădeze vreun interes cît de mic pentru țărănime. Numai rareori aceste autorități înregistrează aspecte ale vieții satelor, fără a dovedi că înțeleg cauzele. Așa, de exemplu, prefectul județului Tutova, în noiembrie 1943, se arăta alarmat cu privire la mizeria constatată în unele sate. Într-o circulară trimisă pretorilor și primarilor, scria: . . . „copiii sînt dezbrăcați și desculți. Părinții nu se îngrijesc de ei și-i lasă pradă frigului și bolilor, (Ce puteau face părinții?! n.n.) așa cum am observat în multe comune și în special în comuna Ibănești, unde din 40 de copii născuți au murit 30”⁹⁴.

Starea sanitară a Moldovei⁹⁵, în octombrie 1940, în județele Iași, Bacău, Fălciu, Roman, Neamț și Vaslui, se caracteriza prin existența a 8 708 cazuri de tuberculoză, 14 906 cazuri de pelagră cu o mortalitate de 11%, 39 045 de cazuri de malarie cu o mortalitate de 11% ș.a. Este ușor de prevăzut în ce proporții au sporit aceste epidemii în anii de război, cînd mizeria a luat proporții și mai mari. În toamna lui 1941, la Uricani și în alte localități în jurul Iașilor, s-a declarat epidemie de tifos exantematic. Prefectul județului, „pentru stingerea urgentă a epidemiei”, se adresa, nu organelor sanitare, ci legiunii de jandarmi, cerînd să înființeze imediat „în acea comună, un post de jandarmi”⁹⁶.

Chiaburii și comercianții satelor cîștigau pe seama țăranilor săraci, pe seama proletariatului agricol, silit, mai mult ca oricînd, la o viață de mizerie. Comandantul legiunii de jandarmi Iași, în vara anului 1942, raportînd situația de pe moșia Hodora din comuna Belcești, spune des-

⁹⁰ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3/1942, p. 237.

⁹¹ *Ibidem*, dos. 3, vol. II/1942.

⁹² Arh. St. Galați, fond Insp. gl. ad-tiv, dos. 3.

⁹³ *Ibidem*, dos. 10.

⁹⁴ *Ibidem*, dos. 3.

⁹⁵ „Moldova roșie” din februarie 1941.

⁹⁶ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 2/1941, p. 414.

pre lucrători că „de 15 zile mănincă mămăligă de orz, terminînd-o și pe aceea”⁹⁷.

Intrucît moșierii trebuiau să plătească — fie și cu sume derizorii — munca lucrătorilor, sub pretextul intereselor de stat, sînt repartizați la conace prizonieri sovietici care lucrează forțat, sub privegherea unor „milițieni” romîni. Pentru marii proprietari, această înlesnire era deosebit de importantă. Ea se adăuga altor înlesniri, ca dreptului de a semăna pe ogoarele lor numai mazăre, linte și cereale care nu erau supuse blocării, în timp ce micii proprietari, țărani, erau obligați să cultive grîu, porumb, orz, ovăz, fiind și în această privință singurii siliți să susțină greutățile economice ale timpului⁹⁸. Și în privința rechizițiilor exista aceeași practică. O notă informativă din septembrie 1942 sublinia că „rechizițiile au produs mari nemulțumiri. Au fost luate vitele celor lipsiți de mijloace și au rămas cele ale unora care au destule mijloace”⁹⁹ încît, așa cum semnalează în martie 1943 biroul Siguranței Iași, pe țărani „sosirea primăverii îi îngrijorează foarte mult cu privire la efectuarea muncilor de primăvară, fiindcă nu vor avea vitele necesare în acest scop”¹⁰⁰.

Continua agravare a situației economice de la sate culminează în toamna anului 1943, cînd „se observă o creștere a numărului de minori și femei veniți de la țară (la orașe) cu cereri de angajare în industriile textile, în special”¹⁰¹. Guvernării folosesc momentul pentru a „îndruma” tineretul spre Germania, deficitară în ce privește forța de muncă, prin uriașele pierderi în oameni suferite pe front¹⁰².

Ziarul ilegal „Romînia liberă”¹⁰³, în articolul: *Cum se apără aliații lui Antonescu*, relatează jaful săvîrșit de hoardele hitleriste în retragere, la Suceava și Botoșani. Ei smulgeau de la gura copiilor, bătrînilor, femeilor, ultimele cereale pentru hrană, luau din bătătura gospodăriilor vitele de muncă și de hrană, carele, făcînd ca ura țărănimii împotriva cotropitorilor să crească la maximum. Așa se explică de ce țărani îmbrăcați în haine militare au participat, după răsturnarea dictaturii antonesciene, cu toate puterile lor, la lupta hotărîtă pentru nimicirea totală a hitlerismului.

⁹⁷ Arh. St. Iași, dos. 3 vol. II/1942 p. 152.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 307.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 312.

¹⁰⁰ *Ibidem*, fond 1678, dos. 72/1942, p. 1162.

¹⁰¹ Arh. St. Galați, fond Insp Muncii, dos. 702.

¹⁰² *Ibidem*, dos. 543.

¹⁰³ „Romînia liberă” din 28 mai 1944.

În ce privește atitudinea intelectualilor față de guvernarea antonesciană, aceasta a înregistrat diverse aspecte; majoritatea lor au urit acest regim terorist.

La Iași, cercul cultural româno-francez „Luteția“, care reunea studenți de la litere, intelectuali, printre care avocați, medici, profesori, „discuta chestiuni politice prin prisma principiilor democratice de stînga și chiar comuniste“¹⁰⁴.

Revista „Însemnări ieșene“ cerea prin articolele sale „adevăruri, nu propagandă“ și elogia realizările din U.R.S.S.

Deosebit de semnificativ este faptul că la conferințele tot mai numeroase ținute de diferiți „savanți“ hitleriști la Universitatea din Iași, numărul participanților era redus. Organele polițienești, la 3 mai 1941, notau că „la conferința Deutsch-Südeuropäische Wirtschaftskooperation“, ținută de economistul german Hans Jürgen Serafim, fiind puțini auditori „rectorul a făcut apel la studentele căminelor să mărească numărul participanților“¹⁰⁵. Situații similare se întîlnesc adesea.

Tot în mai 1941, poliția din Iași, care încuraja organizarea conferințelor tuturor emisarilor naziști, făcea greutăți conferențiarilor cu tendințe progresiste. Astfel, organele locale polițienești au cerut aviz Inspectoratului regional de poliție, dacă trebuie să permită profesorului Iorgu Iordan să conferențieze despre „Originea romînilor“¹⁰⁵. Acest amănunt este semnificativ în privința libertăților de manifestare a intelectualilor în perioada dată, a suspiciunii ce plana asupra lor, mai ales dacă erau cunoscuți ca avînd vederi progresiste.

O parte a studențimii ieșene și-a manifestat adesea dezaprobarea pentru dictatura antonesciană. La 1 decembrie 1941, aniversîndu-se unirea Ardealului în prezența corpului didactic de la Universitate și a unui public numeros, cînd conferențiarul a amintit că Ardealul „este casa noastră“, a romînilor, un student din sală a strigat: „vrem casa noastră!“¹⁰⁷. O parte din public a aplaudat. La sfîrșitul serbării, în sală s-a strigat: „Vrem Ardealul!“.

Acest incident, nedorit de autorități, nega alianța dintre România antonesciană și Ungaria fascistă, arătîndu-i „trăinicia“.

Mult comentată de opinia publică a fost, în decembrie 1941, sinuciderea unui inginer român de la uzinele electrice din Iași, determinată de atitudinea arogantă și poruncitoare adoptată de un maestru german instalat ca șef al sălii mașinilor¹⁰⁸. Tot mai numeroase sînt cazurile cînd ies la iveală sentimentele de ură nutrite față de hitleriști. În aproape toate orașele Moldovei, poliția de siguranță constata că o parte însemnată a intelectualilor se mențin izolați de politica guvernamentală.

Pe măsură ce războiul crea situații din ce în ce mai greu de suportat pentru țara noastră, în cercurile intelectuale progresiste se mani-

¹⁰⁴ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 37/1941, p. 122.

¹⁰⁵ *Ibidem*, dos. 372/1941, p. 91.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 103.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 151.

¹⁰⁸ *Ibidem*, dos. 25/1941, p. 323.

festă încredere în victoria Uniunii Sovietice. În acest sens — spun documentele — comentau studenții cu orientare comunistă de la agronomie și fizico-chimice, în mai 1942¹⁰⁹.

Curtea marțială a Corpului IV armată, în toamna anului 1943, a judecat cazul unor cetățeni care „au afișat pe pereții coridoarelor de la Facultatea de științe din Iași manifeste în care se aduceau acuzații conducătorilor armatei romine“, arătând că trimit ostașii noștri la moarte, pentru o cauză ce le este străină¹¹⁰.

Foarte interesante sînt aspectele nemulțumirilor manifestate în rindurile armatei.

„Moldova roșie“ din septembrie—octombrie 1940 relatează situația de la batalionul de transmisiuni din Iași, unde ostașii au cerut „desconcentrare“ și condiții de trai omenești.

Munca partidului era dusă cu tenacitate în armată, acolo unde erau cantonate trupe, la orașe, ca și la sate. Într-un raport al statului-major al corpului de cavalerie se semnalează că la Stolniceni-Prăjescu (sat lângă Pașcani), cîțiva soldați concentrați într-un detașament de săpători au împărțit trupei manifeste comuniste care îndemneau la desconcentrare, la luptă împotriva războiului¹¹¹.

Activitatea comunistilor se putea desfășura în condiții prielnice, pentru că nemulțumirile masei de ostași sporeau neconținut. Pentru a contracara acțiunea comunistă, în mod tacit, trupele germane sînt îndemnate să antreneze pe soldații romîni la jaf și devastări împotriva evreilor. După izbucnirea războiului, la Botoșani, Dorohoi, Iași au loc cîteva manifestări de acest fel¹¹², însă starea generală de spirit a ostașilor este contra dorinței guvernanților.

Ura ostașilor romîni împotriva armatelor hitleriste mocnește, izbucnind uneori. Sînt tot mai dese certurile cu prilejul cărora li se spune nemților „că în țara lor nu mai au piine de mîncat“¹¹³. Trufia și atitudinea generală a militarilor hitleriști care nu-i respectau nici pe ofițerii romîni, a determinat o stare de adîncă revoltă și ură în rindurile ofițerilor noștri cinstiți¹¹⁴, iar jafurile și silniciile pe care le săvîrșeau în țara noastră de pe poziția unor cuceritori, au stîrnit oprobriul public¹¹⁵. Dintr-un document al poliției de siguranță din Iași¹¹⁶ reiese că atitudinea de cuceritori a armatelor germane se manifesta în unele cazuri și prin încălcarea atribuțiilor autorităților romine. Două persoane „suspecte“ urmărite de Inspectorul regional de poliție „lipsesc de la domiciliu...

¹⁰⁹ Arh. St. Iași, dos. 127/1942, p. 377.

¹¹⁰ *Ibidem*, fond Curtea Marțială, dos. 2/1943, p. 608.

¹¹¹ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. Diverse H/1942, p. 40.

¹¹² *Ibidem*, fond. 1878, dos. 30/1941, p. 377.

¹¹³ *Ibidem*, dos. 56/1941, document, 958.

¹¹⁴ *Ibidem*, dos. 3/1941, p. 240.

¹¹⁵ *Ibidem*, dos. 56/1941, document 1324.

¹¹⁶ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5700—16, p. 74.

probabil că au fost ridicate de autoritățile militare germane și internate în lagăre“.

Nu sînt rare și nici întîmplătoare, încăierările dintre ostașii celor două armate „aliate“, germană și romînă¹¹⁷.

Echiparea pentru front a trupelor romîne era total nesatisfăcătoare. Prin rechiziții grabnice, în iulie 1941, și prin colecte publice, armata romînă se înzestra cu cearșafuri, fețe de pernă și vesela necesară spitalelor.

Tîriți în război, muncitorii și țărani, care-și lăsau familiile fără sprijin, erau chinuți de nedreptatea ce domnea peste tot. Răniții care se întorceau de pe front (în noiembrie 1941), stînd de vorbă prin gări cu populația, afirmau că luptele „iau uneori proporții înspăimîntătoare“, că „ostașii noștri caută să fugă de pe front, dar că asemenea încercări sînt reprimare cu moartea“. Ei arată „că sovietele sînt dotate cu armament bun și că bolșevicii luptă cu mare elan“¹¹⁸. Această stare de spirit a armatei îngrijora autoritățile, încît la reîntoarcerea la Iași, de pe front, a regimentului 29 infanterie, se iau „măsurî de pază și siguranță“ în oraș¹¹⁹. Burghezia și moșierimea se temeau de propria lor armată.

Tocmai de aceea autoritățile hotărăsc acordarea de ajutoare pentru familiile concentraților¹²⁰. Aceste măsuri au fost luate în vederea stăvilirii valului de nemulțumiri, din ce în ce mai fățiș manifestate. Subliniind mizeria fizică și morală a familiilor concentraților, poliția de moravuri raporta forurilor superioare că: „prostituția clandestină a sporit într-un mod îngrijorător. Se vād chiar femei căsătorite, dar ai căror bărbați sînt pe front, ocupîndu-se cu aceasta. Întrebată de ce o fac, ele declară că nu au cu ce-și hrăni copiii“¹²¹.

Cînd teoria războiului fulger a fost infirmată de mersul evenimentelor militare, neîncrederea în victorie și dorința de a nu lua parte la luptele al căror sens nu-l vedeau, a sporit în rîndurile militarilor romîni. Mulți se automutilează¹²², dar și mai mulți nu se supun la mobilizare. De la 22 iunie 1941 și pînă la 7 iulie 1942, în cinci circumscripții polițienești ale orașului Iași, sînt 1 350 de nesupuși la concentrare și 156 de dezertori¹²³. Pe măsură ce frontul bate în retragere, cazurile de acest fel se înmulțesc. Curtea Marțială a Corpului IV armată Iași a judecat în anul 1943 un număr de 552 de cazuri de dezertare, din care pînă la 1 iulie 231 de cazuri și pînă la 1 ianuarie 1944 restul de 321 de cazuri¹²⁴. Ea mai judecă totodată și cazuri de „lovirea și dezarmarea jandarmilor, insulte domnului mareșal, instigații“¹²⁵. Totuși, sancțiunile severe nu sînt în stare să oprească prăbușirea începută.

¹¹⁷ Arh. St. Iași, fond. 1678, dos. 56/1941, document 2003.

¹¹⁸ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 3/1941, pp. 648 și 702.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 742.

¹²⁰ *Ibidem*, fond. 1676, dos. 24/1941, p. 894.

¹²¹ *Ibidem*, dos. 8/1941, p. 1129.

¹²² *Ibidem*, dos. 12/1941, p. 2.

¹²³ *Ibidem*, dos. 84/1942, pp. 171–183.

¹²⁴ *Ibidem*, fond. Curtea Marțială Iași, dos. 1/1943.

¹²⁵ *Ibidem*, dos. 2/1943.

O stare de spirit asemănătoare domnea și în rîndul altor trupe de pe frontul răsăritean. Din „Divizia albastră spaniolă“, multe cadre „au părăsit serviciile, rămînînd în spatele frontului“¹²⁶. Sînt înregistrate dezertări în mari proporții, mai ales în 1943, în rîndurile armatei italiene și germane¹²⁷.

Magistrații militari sînt conștienți de faptul că războiul a fost pierdut pentru fasciști și intră în instanță acționînd numai din obligație profesională. Concludent pentru convingerile lor este un pasaj dintr-un raport adresat „Marelui stat-major, secția prizonieri de război“ la 2 iulie 1943, raport privitor la judecarea unor ostași sovietici fușiți de pe moșiile unde fuseseră trimiși să lucreze. Paragraful respectiv spune: „La această curte s-a adoptat principiul că prizonierul de război nu poate fi omorît și nici maltratată, nici constrîns să facă acte contrare demnității lui. Înaintăm acest raport cu tabelele anexate (n.n. tabele care cuprîneau numele și pronumele, vîrsta, gradul, ocupația și adresa prizonierilor) pentru a servi în viitor la tratativele de pace, cînd vor avea loc și a se evidenția felul omenos cum sînt tratați prizonierii ruși în România¹²⁸ (sublinierea ne aparține). Cu alte cuvinte, nu mai rămăsese decît un lucru de făcut: tratativele de pace.

Aceleași convingeri îi măcinau și pe funcționarii superiori de la siguranța statului. poate chiar cu cîteva luni mai înainte, altminteri n-ar fi luat măsuri rapide privind evacuarea arhivei unităților din Moldova¹²⁹.

Dotăți adesea cu și mai mult simț al realității, ostașii care alcătuiau grosul trupeii erau stăpîniți de convingeri asemănătoare. Un document militar stabilește că „soldații înapoiți de pe front discută în adunări și prin gări cu diferite persoane că: „trupele noastre au fost decimate complet de armata roșie“ și că „soldații noștri se dau prizonieri de bună voie la ruși... pentru a porni contra germanilor“¹³⁰. Prinderea colportorilor ordonată, nu mai servea la nimic.

Această stare de spirit din rîndurile armatei explică de ce la 23 August 1944, trupele noastre au întors armele împotriva cotropitorilor fasciști, dînd dovadă de un adînc patriotism.

Pe de altă parte, chiar și în rîndurile armatei germane, așa-zisa disciplină de fier se clătina din ce în ce mai puternic în 1944. La 22 ianuarie 1944, la Iași, un soldat german turmentat „a împușcat mortal un maior german“ și a rînit pe un locotenent în localul hotelului „Bristol“¹³¹. Chiar și dintre hitleriști erau puțini cei care mai credeau în himera victoriei împotriva Uniunii Sovietice.

¹²⁶ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 12/1941, p. 59.

¹²⁷ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. nein.v./1943, p. 3.

¹²⁸ *Ibidem*, fond. Curtea Marțială Iași, dos. 2/1943, p. 967.

¹²⁹ *Ibidem*, fond 1678, dos. confid./1943, p. 103.

¹³⁰ *Ibidem*, dos. 72/1942, p. 967.

¹³¹ *Ibidem*, fond. 1678, dos. 46/1943, p. 424.

Nemulțumirile fiecărei clase și pături sociale au avut uneori semnificații politice elocvente. Aceste curente, care au mers o vreme paralel, s-au întâlnit la un moment dat într-un torent puternic, care a grăbit procesul de eliberare națională și socială a României.

Au existat forțe patriotice care au acționat de la început în mod conștient, pentru salvarea patriei. Pe teritoriul Moldovei, această luptă a înregistrat momente însemnate, care nu pot fi trecute cu vederea. Inițiate de P.C.R. sau spontane, acele acțiuni patriotice s-au unit, constituind în cele din urmă o forță unitară.

Nu-i întâmplător faptul că manevrele diviziei a 14-a de infanterie au fost zădărnice întrucîtva prin distrugerea (la 22 mai 1941) liniei de comunicații între Iași și Grajduri și prin distrugerea unei instalații întregi din curtea secției C.F.R.-Iași (27 mai 1941)¹³².

Pe plan central, lupta împotriva fascismului era dusă de forțele patriotice care, începînd din februarie 1942, editau ziarul ilegal „România liberă”. Într-un articol redacțional intitulat *La luptă contra hitlerismului barbar cotropitor!* se arăta patrioților că „Partidul Comunist din România propune crearea *frontului unic național* al poporului român împotriva ocupanților fasciști și clicii militare — fasciste, în frunte cu trădătorul Antonescu”. Punctele de platformă erau:

- încetarea războiului cu U.R.S.S.;
- pace și alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, țările democratice;
- oprirea producției de război;
- alungarea hitleriștilor din țară;
- răsturnarea guvernului antonescian;
- anularea dictatului de la Viena;
- o justă politică națională;
- amnistie generală politică, militară și agrară¹³³.

Comuniștii așteptau astfel mîna tuturor celor ce iubeau viața și libertatea țării lor. Opinia publică privea cu încredere la neînfricatul partid al muncitorilor, indignată fiind de jaful hitlerist și de măcinarea tineretului român pe frontul răsăritean.

La 27 aprilie 1942, *Comitetul din Moldova pentru România Liberă* a organizat răspîndirea pe străzile Iașului a multor manifeste patriotice, scurte dar mobilizatoare. Iată conținutul lor:

1. „Romîni! Uniți-vă pentru răsturnarea jugului hitlerist!”
2. „Soldați! Nu vă dați viața pentru Hitler! Dezertați!”
3. „Deșteaptă-te romine! Hitler ne ia fiii și fură a noastră pîine!”
4. „Cei ce poartă jugul și a trăi mai vor”¹³⁴.

Curentul antihitlerist este din ce în ce mai puternic.

¹³² Arh. St. Iași, dos. 23/1941, p. 70.

¹³³ „România liberă” din 12 februarie 1942.

¹³⁴ Arh. St. Iași, fond Prefectura, dos. 3 n/1942, p. 396.

Actele de săbotaj care urmăreau diminuarea capacității de producție și a transporturilor de război, precum și crearea panicii în rîndurile agresorilor, se țin lanț.

Din gara Vaslui, dintr-un tren militar, dispar lăzi cu muniții¹³⁵. La Comănești — Bacău se descoperă o tentativă de provocare a exploziei unor instalații¹³⁶. La uzina electrică din Iași¹³⁷, la sediul postului de radioemisiune „Moldova”¹³⁸ izbucnesc incendii violente. La Tîrgu-Frumos¹³⁹, niște barăci germane, la Bacău fabrica de postav „Izvoranul”¹⁴⁰ sînt pe punctul de a fi incendiate. Calea ferată dintre Grajduri — Bîrlad este minată¹⁴¹ ș.a.

Autoritățile, speriate de amploarea mișcării, califică drept comuniști pe toți luptătorii cinstiți, chiar dacă mulți dintre ei nu știau ce este comunismul. Numai într-o singură lună a anului 1943, Curtea marțială Iași judecă 47 de arestați „pentru comunism” și „4 pentru sabotaje”. Era suficient ca cineva să asculte știrile difuzate de posturile de radio străine sau de radio „Romînia liberă” pentru ca să fie deferit justiției.

Ce făceau în acest timp reprezentanții partidelor „istorice” în Moldova și în celelalte provincii? Un document din arhiva Inspectoratului regional de poliție Iași precizează: „Cercurile național-țărăniști, pe măsură ce activitatea politico-militară anglo-sovietico-americană devine mai accentuată, caută să găsească o formulă de acțiune politică care să le permită și în viitor dreptul de a se numi luptători pentru cauza democrației și deci guvernamentală...” Într-un alt pasaj, urzelile partidelor burghezo-moșieresti sînt și mai bine prinse: „Curentul democratic al maselor are neapărată nevoie de un instrument politic bine întocmit pentru timpul cît va fi pus în situația de a cuceri puterea. Acest instrument politic de conducere nu poate și nu trebuie recrutat din altă parte decît din acele elemente politice care au un trecut democratic recunoscut”¹⁴².

Recunoscînd eșecul politicii antonesciene, burghezo-moșierimea se interesa de găsirea formulei care să-i permită instaurarea la cîrma țării a politicianilor, care indirect conduseseră și pînă atunci, aprobînd și dirijînd tacit dictatura antonesciană.

Cînd patrioții luptau pentru libertate națională și socială „democrații” țărăniști și liberali pindeau puterea politică în viitorul stat. „Istoricii” nu acceptau colaborarea cu comuniștii, dar doreau să se folosească de roadele luptei lor.

La 8 august 1943, prin ziarul ilegal „Romînia Liberă”¹⁴³, Comitetul Central al Partidului Comunist din Romînia propune din nou „tuturor

¹³⁵ Arh. St. Iași, fond. 1676, dos. 23/1941, p. 874.

¹³⁶ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 5961—39, p. 261

¹³⁷ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 130/1941, p. 341.

¹³⁸ *Ibidem*, dos. 1/1942, p. 331.

¹³⁹ *Ibidem*, fond 1676, dos. 56/1941, document 50967.

¹⁴⁰ Arh. centr. Inst. ist. a partidului, dos. 6596—185, p. 32

¹⁴¹ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 19/1942, p. 726.

¹⁴² *Ibidem*, fond Prefectura, dos. 72/1942, p. 962.

¹⁴³ „Romînia liberă” din 8 august 1943, p. 3.

partidelor și organizațiilor patriotice, formarea unui „Comitet național de luptă pentru eliberarea țării”. De această dată, platforma prezentată încorporează și un punct nou în plus: „asigurarea existenței poporului muncitor”. Uniunea Patrioților este prima organizație care aderă la acest comitet. Partidele „istorice”, fără a o refuza, rămân în expectativă. Ele nu credeau încă ceea ce vedeau, adică năruirea hitlerismului, cu toate că ofensiva sovietică din răsărit făcea mari progrese și cu toate că Italia fusese scoasă din luptă. Totuși, fac oarecare pregătiri. Organizația partidului național-liberal din Iași, în noiembrie 1943, se dovedea preocupată de viitorul imediat¹⁴⁴.

Apropierea armatelor sovietice a dat impuls luptei forțelor patriotice. Corpul IV armată Iași cerea Inspectoratului regional de poliție să-și mărească vigilența, fiindcă pe teritoriul său ar exista „rețele organizate de partizani și parașutiști”¹⁴⁵. De altfel, fără existența lor s-ar fi explicat cu greu unde au dispărut cei „500 ucrainieni ce erau transportați spre Germania”, evadați dintr-un tren pe distanța Iași—Pașcani, în noaptea de 16 spre 17 ianuarie 1944¹⁴⁶. Ziarul „România Liberă”, în iunie 1944, arăta că „în Moldova, partizanii își înmulțesc mereu loviturile împotriva transporturilor și comandamentelor nemțești”, că „teroarea nu dezarmează”, că „numărul lor crește mereu”¹⁴⁷.

Prăbușirea continuă a frontului de răsărit determină sporirea forțelor patriotice, la care se adaugă și elemente mai puțin hotărâte. La 1 mai 1944 ia ființă „Frontul Unic Muncitoresc”. Partidul Social-Democrat aderă la platforma elaborată de Partidul Comunist Român¹⁴⁸.

La 20 iunie 1944, partidele național-țărănist și național-liberal acceptă, în sfârșit, propunerile pe care comuniștii le făcuseră încă de când războiul putea fi evitat, formându-se „Blocul Național Democrat”.

Acțiunile maselor populare conduse de P.C.R., în această perioadă, ne arată că poporul muncitor din Moldova și-a dat partea sa de contribuție pentru pregătirea condițiilor optime desfășurării mărețului act de la 23 August 1944.

¹⁴⁴ Arh. St. Iași, fond 1678, dos. 72/1943.

¹⁴⁵ *Ibidem*, fond Prefectura, dos. confid./1943, p. 85.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 153.

¹⁴⁷ „România liberă” din 28 iunie 1944.

¹⁴⁸ *Ibidem*, 26 mai 1944.